

Логикалық есептер.

Белгілі бір заңдылық бойынша жазылған сандарды табу.

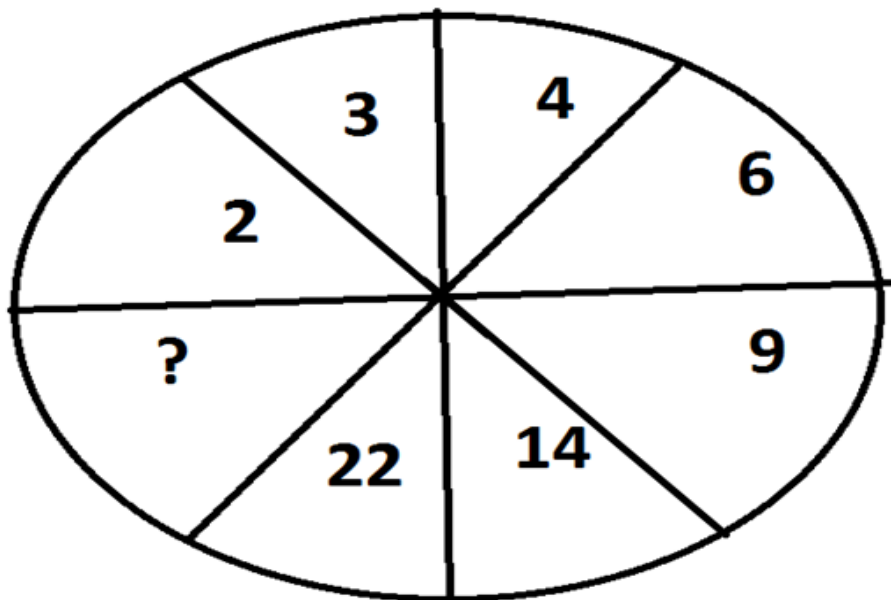
1-мысал: 200;100;300;75... келесі санды табыңыз.

Шешіуі: Алғашқы екі санды қоссақ үшінші сан шығады , ал үшінші мен төртінші санды қоссақ бізіндеген сан шығады , сонда

$$300+75=375$$

Жауабы: 375

2-мысал: Шеңбер ішіндегі сандар белгілі бір заңдылықпен орналасқан. Сұрақ белгісінің орнына сәйкес келетін санды табыңыз.

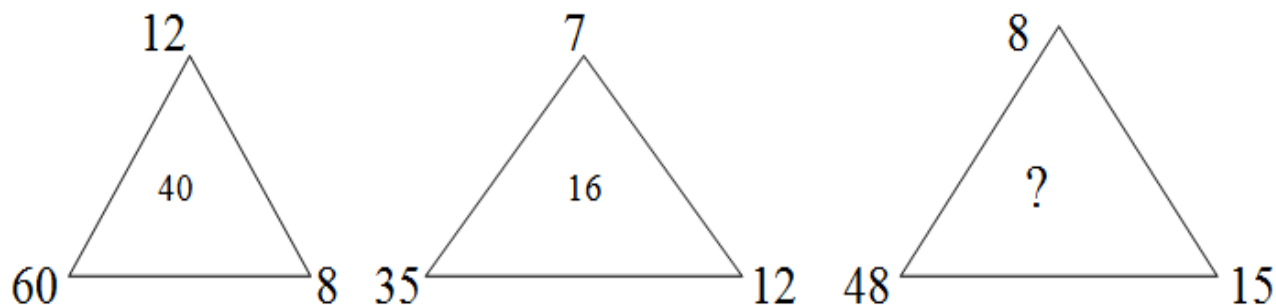
Шешуі: Берілген шеңбердегі заңдылық мынадай :

$$2+3-1=4, 3+4-1=6, 6+9-1=14$$

$$22+14-1=35$$

Жауабы: 35

3-мысал : Сұрақ белгісінің орнына қандай сан сәйкес келетінің анықтаңыз:

Шешуі: Бірінші үшбұрыштың заңдылығын қарастырайық :

$$60-(12+8)=40;$$

Екінші үшбұрыштың заңдылығын қарастырайық

$$35-(7+12)=16$$

Онда $48-(8+15)=25$

Жауабы: 25

4-мысал: Сандар қандай да бір заңдылыққа бағынады. Сұрақ белгісінің орнында тұрған сан:

25

78

32

91

43

425

4964

94

811

?

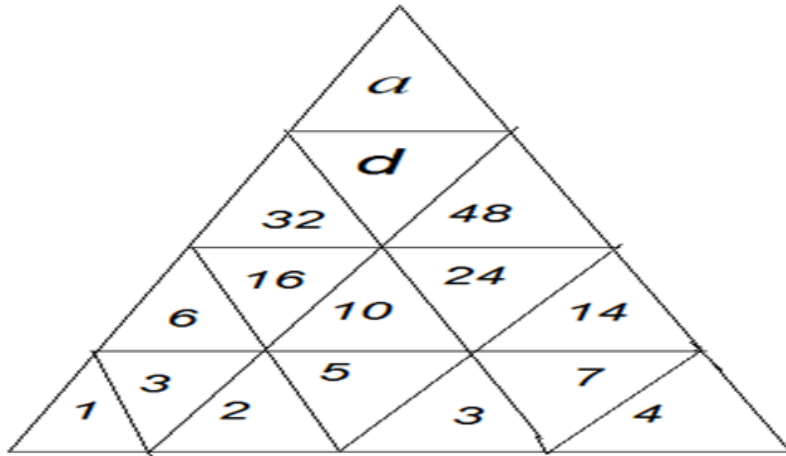
Шешуі: $2^2=4, 5^2=25, 25 : 425 ;$ $7^2=49, 8^2=64, 78 : 4964$

$3^2=9, 2^2=4, 32 : 94 ;$ $9^2=81, 1^2=1, 91 : 811$

Онда $4^2=16, 3^2=9, 43 : 169$

Жауабы: 169

5-мысал: Сандар белгілі бір заңдылықпен берілген.
 $a+b=?$

$$\begin{aligned}1+2=3, \quad 2+3=5, \quad 3+4=7; \\1+3+2=6, \quad 2+5+3=10, \quad 3+7+4=14; \\6+10=16, \quad 10+14=24; \\6+16+10=32, \quad 10+24+14=48; \\b=32+48=80 \\a=32+80+48=160 \\a+b=160+80=240\end{aligned}$$

Жауабы: 240

6-мысал: Сандар қатары қандай да бір заңдылықпен берілген.

Сұрақ белгісінің орнына қандай сан жазылуы керек

14(625)11; 12(196)2; 10( )5

Шешуі: $14+11=25$, $25^2=625$;

$12+2=14$, $14^2=196$;

$10+5=15$, $15^2=225$

Жауабы: 225

7-мысал: 1,4,10,x,y,94 тізбегі белгілі бір заңдылықпен жазылған, у-х айырмасын табыңыз.

Шешуі: $1 \cdot 2 + 2 = 4$; $4 \cdot 2 + 2 = 10$; $x = 10 \cdot 2 + 2 = 22$; $y = 22 \cdot 2 + 2 = 46$;

$46 \cdot 2 + 2 = 94$;

$y - x = 46 - 22 = 24$

Жауабы: 24

8-мысал: Натурал сандар қатары бір заңдылықпен берілген *
белгісінің орнына қандай натурал сан сәйкес келеді 5;7;11;19;35;*

Шешуі: $5+2^1=7$; $7+2^2=11$; $11+2^3=19$; $19+2^4=35$; $*=35+2^5=67$

Жауабы: 67

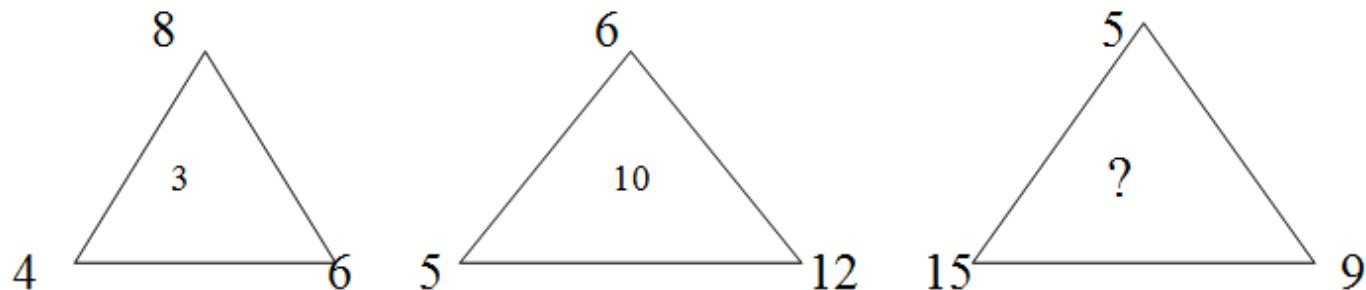

9-мысал: 11, 8, 13, 10, 15, * натурал сандар қатары белгілі бір заңдылықпен берілген. * белгісінің орнына қандай сан сәйкес келеді.

Шешуі: $11+2=13$; $8+2=10$; $13+2=15$; $*=10+2=12$

Жауабы: 12

10-мысал: Сандар белгілі бір арифметикалық заңдылықпен берілген. Сұрақ белгінің орнындағы санды табыңыз:

Шешуі: Бірінші үшбұрыштың заңдылығын қарастырайық :

$$4 \cdot 6 = 24 \quad \frac{24}{8} = 3;$$

Екінші үшбұрыштың заңдылығын қарастырайық

$$5 \cdot 12 = 60 \quad \frac{60}{6} = 10;$$

$$\text{Онда: } 15 \cdot 9 = 135 \quad \frac{135}{5} = 27$$

Жауабы: 27

11-мысал: 3,4,5,11,14,* натурал сандар қатары белгілі бір заңдылықпен берілген. * белгісінің орнына қандай сан сәйкес келеді.

Шешуі: $3^2-4=5$; $4^2-5=11$; $5^2-11=14$; $11^2-14=107$

Жауабы: 107

Цифрлар және сандар туралы есептерді шешу.

1-мысал: 200 –ден 401-ге дейінгі натурал сандар арасында толық квадрат бола алатын қанша сан бар екенін анықтаңыз.

Шешуі: $15^2 = 225, 16^2 = 256, 17^2 = 289, 18^2 = 324, 19^2 = 361, 20^2 = 400$

Жауабы: 6

2-мысал: Кітаптың беттерін нөмерлеу үшін 2322 цифр қолданылды. Нөмірлеу 1-ден басталса кітапта қанша бет болғанын анықтаңыз. Шешіуі: Берілген цифрдың алғашқы 1-ден 9-ға дейінгі цифрлары 9 бет, ал 10-нан 99-ға дейінгі цифрлары 90 бет, 100-ден 2322 –ге дейінгі цифрлары x бет құрады. Мынадай теңдеу құрамыз:

1-ші тәсіл

$$1 \cdot 9 + 2 \cdot 90 + 3 \cdot x = 2322$$

$$3x = 2322 - 189$$

$$3x = 2133$$

$$x = 711$$

$$\text{Сонда } 9 + 90 + 711 = 810 \text{ бет}$$

2-ші тәсіл **Формула $3n - 108 = x$** , мұндағы n кітаптағы бет саны x - нөмерлеу үшін қолданылатын цифр

$$\text{Сонда } 3n - 108 = 2322$$

$$3n = 2430$$

$$n = 810$$

Жауабы: 810 бет

3-мысал: Кітаптың беттерін нөмерлеу үшін 688 цифр қолданылды. Кітаптың номері үшінші бетінен басталады. Кітапта барлығы неше бет барын анықтаңыз.

Шешуі: Формуланы қолданамыз $3n-108=x$,

$$3n-108=688, \quad 688+2=\underline{690}, \quad 3n=690+108=798, \quad n=\frac{798}{3}=266$$

Жауабы: 266 бет

4-мысал: 7^{100} саны қандай цифрмен аяқталады.

Шешуі: $7^1=7, 7^2=49, 7^3=343, 7^4=2401, 7^5=16807$ екендігі белгілі.

7-ні дәрежелегенде сандардың соңғы цифрлары 7,9,3,1,7...

заңдылығы бойынша құралады. Сонда 4 саннан кейін қайталанады:

$$100 = 25 \cdot 4$$

7^{100} 1 цифрымен аяқталады

Жауабы: 1

5-мысал: 5^{100} саны қандай цифрмен аяқталады.

Шешуі: $5^1=5, 5^2=25, 5^3=125, 5^4=625, 5^5=3125$ екендігі белгілі.

5-ті дәрежелегенде сандардың соңғы цифрлары 5,... заңдылығы бойынша құралады. Сонда 4 саннан кейін қайталанады: $100 = 25 \cdot 4$
 5^{100} 5 цифрымен аяқталады

Жауабы: 5

6-мысал: Кітаптің 60 парағының қалыңдығы 1 см екендігі белгілі.
Сол кітаптың 240 бетінің қалыңдығы қандай болады?

Шешуі: 60 парақта 120 бет бар 240 бетте 120 парақ . Сол себепті
240 беттің ұзындығы 2см болады.

Жауабы: 2 см.

7-мысал: А,В,С-әртүрлі оң цифрлар. Сонымен қатар
 $ABC \cdot ABC = 207936$ Бұл цифрлардың көбейтіндісін табыңыз. $A \cdot B \cdot C =$

Шешуі: $ABC \cdot ABC = 207936$ $ABC = 456$

$$4 \cdot 5 \cdot 6 = 120$$

Жауабы: 120.

8 -мысал: Егер $5^m=x$, $5^n=y$ болса, онда 5^{2n-m} нің мәнін табыңыз.

Шешуі: $5^{2n-m} = \frac{5^{2n}}{5^m} = \frac{(5^n)^2}{5^m} = \frac{y^2}{x}$

Жауабы: $\frac{y^2}{x}$

Теңдеулер немесе теңдеулер жүйелерін құруға берілген есептерді шешу.

1-мысал: Алдар көсе бір байдың үйіне жұмысқа жалданады. Бір жылдық жұмыс істегені үшін 1 жылқы және 10000 теңге алу керек болатын, бірақ ол 7 айдан кейін істегесі келмей, жұмыстан кетті. Өзімен 1 жылқы және 2000 теңге алып кетеді. 1 жылқының құны қанша.

Шешуі: айына алатын жалақысы x , ал жылқының құны y деп

белгілейік. Сонда
$$\begin{cases} 12x = y + 10000 \\ 7x = y + 2000 \end{cases}$$

$$x = \frac{y+2000}{7}, \quad 12 \cdot \frac{y+2000}{7} = y+10000 \quad y=9200$$

Жауабы: 9200

2-мысал: Айтбай орманнан жаңғақ теріп әкелді. Жаңғақтың жартысын ол қарындасына берді, ал қалғанының жартысын інісіне берді. Осыдан кейін Айтпайда 25 жаңғақ қалды. Айтбай орманнан неше жаңғақ әкелген.

Шешуі: Теңдеу құрамыз: $x = \frac{x}{2} + \frac{x}{4} + 25$

$x = 100$

Жауабы: 100

3-мысал: Жанардың және оның жанұясындағы 4 адамның жастарының қосындысы 3 жылдан кейін 154 болады. 6 жылдан кейін олардың жастарының қосындысы қанша болады.

Шешуі:

$$\begin{cases} x + 3 + y + 4 \cdot 3 = 154 \\ x + 6 + y + 6 \cdot 4 = z \end{cases}$$

$$x + y + 15 = 154$$

$$x + y = 154 - 15$$

$$x + y = 139$$

$$z = x + y + 24 + 6 = x + y + 30 = 139 + 30 = 169$$

Жауабы: 169

4-мысал: Мұғалім сынып оқушыларын түгелдеп болған соң: «Сыныптың $\frac{1}{5}$ -і жоқ», -деп хабарлады. 5 минуттан кейін тағы бір оқушы кешігіп келгенде «енді сыныптың $\frac{1}{6}$ -і жоқ», -деді. Сыныпта қанша оқушы бар.

бар		жоқ
$\frac{4}{5}X$		$\frac{1}{5}X$

жоқ		бар
$\frac{1}{5}X - 1$		$\frac{5}{6}X$

$$\frac{4}{5}X + \frac{1}{5}X = \frac{1}{5}X - 1 + \frac{5}{6}X$$

$$\frac{4}{5}X + \frac{1}{5}X - \frac{1}{5}X - \frac{5}{6}X = -1$$

$$\frac{24+6-6-25}{30}X = -1$$

$$-\frac{1}{30} = -1$$

$$X = 30$$

Жауабы: 30

5-мысал: Ғалым бір жәндіктің әрбір минутта сондай екі жәндікке бөлініп көбейетінін анықтады. Бір жәндік осылайша көбейіп, ыдысты 10 минутта толтыратын болса, сол ыдысты екі жәндік неше минутта толтырады.

Шешуі: n минуттан кейінгі жәндіктер саны геометриялық прогрессияның n -ші мүшесін табу формуласымен табылады

$$b_n = b_1 \cdot g^{n-1} .$$

10 минуттан кейінгі жәндіктер саны $b_1=2, n=10, b_{10} = 2 \cdot 2^9=1024$.

Екі жәндіктің әрқайсысы $\frac{1024}{2}=512$ жәндікпен толтырады. Сонда 1 жәндік 9 минутта 512 жәндік болып көбейеді. Сол ыдыста екі жәндік 9 минутта толтырады.

Жауабы: 9 минут

6-мысал : Әкесі балаларына табын сиырды тең бөліп береді. Ең үлкен ұлына 1 сиыр мен қалған сиырлардың жетіден бір бөлігін , екіншісіне 2 сиыр мен қалған сиырлардың жетіден бір бөлігін , үшіншісіне 3 сиыр мен қалған сиырлардың жетіден бір бөлігін, төртіншісіне 4 сиыр мен қалған сиырлардың жетіден бір бөлігін және т.с.с. бөлді, сөйтіп табын сиырды ұлдарына қалдықсыз теңдей етіп бөліп берді. Әкесінің неше ұлы және қанша сиыры болған.

Шешуі: Есептің шартына сәйкес : Үлкен баласына : $1 + \frac{x-1}{7} - \frac{x+6}{7}$

2-ші баласына : $2 + (x - \frac{x+6}{7} - 2) \cdot \frac{1}{7}$ сиырдан бөлді.

Әр баласына теңдей етіп бөлгендіктен , екеуін теңестіреміз:

$$\frac{x+6}{7} = 2 + (x - \frac{x+6}{7} - 2) \cdot \frac{1}{7}, \quad \frac{x+6}{7} - (x - \frac{x+6}{7} - 2) \cdot \frac{1}{7} = 2,$$

$$x+6 - x + \frac{x+6}{7} + 2 = 14, \quad \frac{x+6}{7} + 8 = 14, \quad \frac{x+6}{7} = 14 - 8, \quad \frac{x+6}{7} = 6, \quad x+6 = 42, \quad x = 42 - 6 = 36$$

$x = 36$ сиырдан болған . Әр баласына $\frac{36+6}{7} = 6$ сиырдан бөліп алған.

Жауабы: 36 сиыр, 6 бала.

7-мысал: Үй салатын кірпіштің салмағы 4 кг. Бір материалдан соғылған, бірақ одан барлық өлшемі 4 есе кіші ойыншық кірпішінің салмағы қанша болады?

Шешуі: Көлемінің тығыздығына қатынасы салмағы ретінде есептеледі. Бір материалдан соғылғандықтан көлемі 64 есе кіші, өйткені әрбір үш өлшем 4 есе кіші. Демек, салмағы да 64 есе аз.

$$\frac{4}{64} = 0,0625 \text{ кг}$$

Жауабы: 62,5г

8-мысал: Лотореяда әрбір 1000 билетке 25 ұтыс шығады. Бір билеті бар адамның ұтысқа шығуының ықтималдығы қандай?

Шешуі: 1000 билеттен бір билеті бар адамның ұтысқа шығуының ықтималдығы $1 \text{ билет} = 1 / 1000 = 0,001$ (ол 0,1 %)

Егер 25 ұтыс шығатын болса ұтысқа шығуының ықтималдығы
 $1 \text{ билет} = 1 * 25 / 1000 = 0,025$
25/1000

Жауабы: 0,025

9-мысал: Футбол жарысында 17 команда қатысқан. Әр команда қалғандарымен екі рет ойнауы керек: өз алаңында және қарсыласының алаңында. Турнирде қанша матч жүргізілген?

Шешуі: арифметикалық прогрессиясының қосындысын

формуласын қолданып $S = \frac{1+16}{2} \cdot 16$ $S = 136$ $136 \cdot 2 = 272$

немесе $(16+15+14+13+12+11+10+9+8+7+6+5+4+3+2+1) \cdot 2 = 272$ матч

Жауабы: 272 матч

10-мысал: Таразы басында үш қарбыз , бір асқабақтың салмағы он екі қауынның салмағына тең. Бір асқабақтың салмағы бір қарбыз бен сегіз қауынның салмағына тең болды. Бір асқабақ неше қауынмен теңеседі?

Шешуі: Қарбыз салмағы- x , асқабақ салмағы- y , қауын салмағы- z дедік. Үш айнымалысы бар теңдеулер жүйесін

құрамыз.
$$\begin{cases} 3x + y = 12z \\ x + 8z = y \end{cases}, x=y-8z, \text{ өрнектеп бірінші теңдеуге апарып}$$

қоямыз:

$$3(y-8z)+y=12z, 4y=12z+24z, 4y=36z, y=9z$$

Жауабы: 9

Сәйкестендіруге және комбинаторика элементтеріне берілген есептерді шешу.

1-мысал :Баспалдақтың екеуін бірден аттағанда, біреуден аттағаннан гөрі 10 адым кем болды. Сонда неше басқыш болғанын анықтаңыз.

Шешуі: n- басқыштар саны делік,

$$2n=n+10$$

$$n=10$$

$$2n=20$$

Жауабы: 20

2-мысал: Жұлдызқұрт ағашта өрмелеп барады. Алғашқы бір сағатта ол 10см жоғары көтеріледі, екінші сағатта 4 см төмен түсті, үшінші сағатта қайтадан 10см көтеріліп, төртінші сағатта 4 см төмен түсті. 11 сағаттан соң жұлдызқұрт неше см көтерілді.

Шешуі: жұлдызқұрт 2 сағатта 6 см көтерілді, ал 10 сағатта $5 \cdot 6 = 30$ см, тағы 1 сағат тек көтеріледі. Сонда 11 сағатта -40см көтеріледі.

Жауабы: 40см

3-мысал : Мектеп оқушыларының 115-і көлге, 138-і орманға саяхатқа шығу үшін автобуска тапсырыс берді. Автобустағы орындардың бәріне оқушылар толықтай сыйды, бірде-бір орын қалған жоқ. Неше автобуска тапсырыс берілген?

Шешуі: Есептің шарты бойынша мектепте $115+138=253$ болды.

253-ке қалдықсыз бөлінетін сан $11 \cdot \frac{253}{11} = 23$

Жауабы: 11 автобус

4-мысал: Мұхтардың қолында 6 құлып және оларға дәл келетін 6 кілт бар. Кілттердің құлыптарға дәл келетіндігін анықтау үшін қанша санау жүргізу қажет.

Шешуі: 6 құлыпты тексеру үшін 5 кілтті тексерсек жеткілікті. 5 құлып үшін 4 кілт және т.с. сияқты.

Сонда $5+4+3+2+1=15$

Жауабы: 15

5-мысал: Абылай, Бекзат, Санжар, Дархан (қысқаша А, Б, С, Д) аулаған балықтарын өлшеп еді, былай болды:

1. Д С-ға қарағанда көп аулады.

2. А мен Б бірігіп С мен Д-ға қарағанда көп аулады.

3. Ал А мен Д бірігіп Б мен С-ға қарағанда аз аулады.

Өлшеу нәтижесін кему ретімен көрсетіңіз.

Шешуі: Теңсіздіктер жүйесін құрамыз:

$$\begin{cases} D > C \\ A + B > C + D \\ A + D < B + C \end{cases} \quad \begin{cases} D - C > 0 \\ A + B - C - D > 0 \\ B + C - A - D > 0 \end{cases}$$

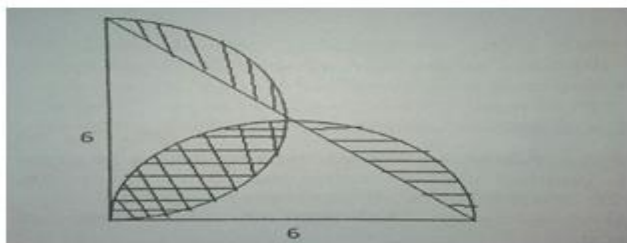
Екінші және үшінші теңсіздікті қосамыз.

$2B > 2D$, $B > D$ болғандықтан $B > C$, енді бірінші және үшінші теңсіздіктерді қосамыз $B > A$, $B > D$ және $C > A$ теңсіздікті қосқанда $B + C > A + D$ сондықтан,
 $B > D > C > A$

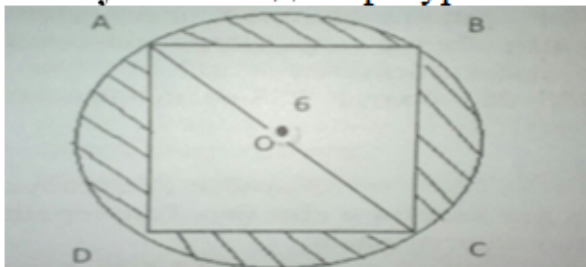
Жауабы: БДСА

Геометриялық фигуралармен , кестедегі мәліметтермен байланысты есептерді шешу.

1-мысал : Төмендегі фигураның штрихталған бөлігінің ауданын табыңыз, мұндағы жарты шеңбердің диаметрлері өзара перпендикуляр.

Шешуі: Төмендегі фигураны былай орналастырамыз:

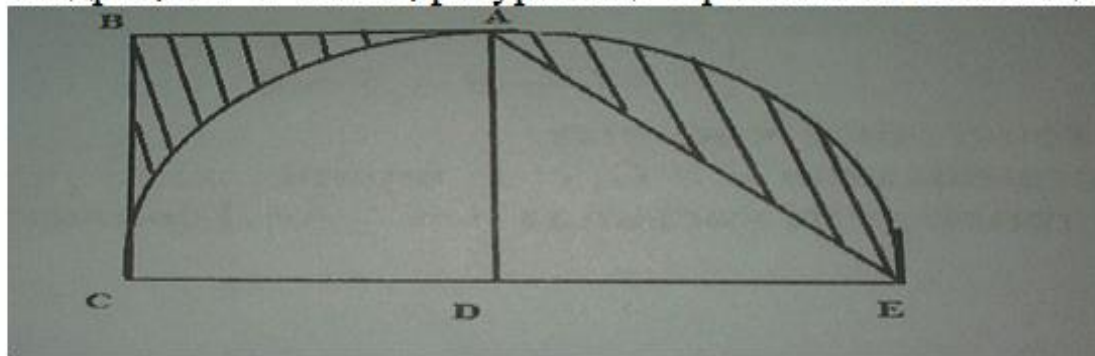
Сонда штрихталған фигураның ауданы $S = S_{\text{ш}} - S_{\text{кв}}$ $S = \pi R^2 - a^2$

$$R_{\text{ш}} = \frac{6}{2} = 3, S = \pi 3^2 = 9\pi$$

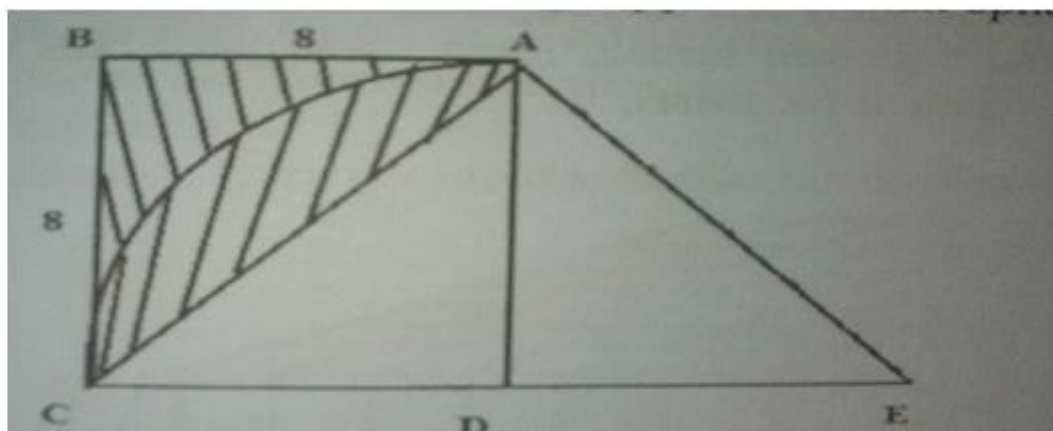
Енді квадраттың ауданын табайық, $AB = x$
 $x^2 + x^2 = 36, x = 3\sqrt{2}, a^2 = (3\sqrt{2})^2 = 18 \quad S = 9\pi - 18$

Жауабы: $9\pi - 18$

2-мысал: САЕ- жарты шеңбер АДЕ-теңбүйірлі тік бұрышты үшбұрыш.АВСД-квадрат, АВ=8 болса ,фигураның штрихталған бөлігінің ауданын табыңыз.

Шешуі: Төмендегі фигураны былай орналастырамыз:

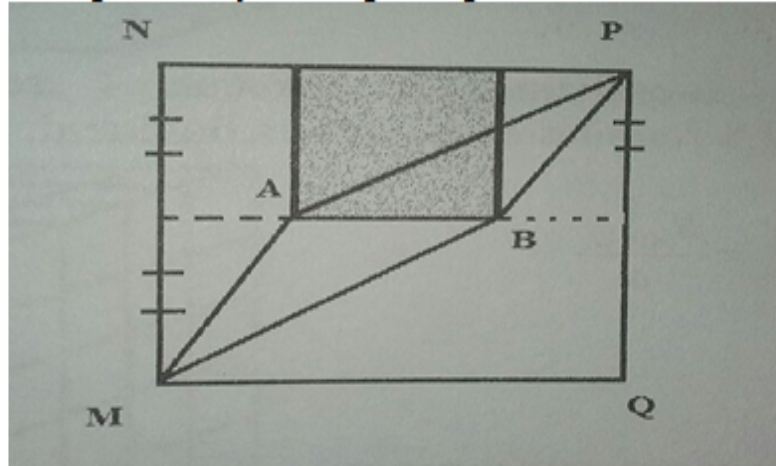

Сонда , штрихталған фигураны квадраттың жартысы, яғни тікбұрышты теңбүйірлі үшбұрыш.

$$S = \frac{8 \cdot 8}{2} = 32$$

Жауабы: 32

3-мысал: MNPQ-қабырғасы 6 см –ге тең квадрат. А мен В квадратты ортасынан қақ бөлетін түзу бойында, орналасқан нүктелер МАР және МВР сынығы квадратты аудандары бірдей 3 бөлікке бөледі. АВ-ның ұзындығын тап.

Шешуі:

$$S_{MNPQ} = 6^2 = 36$$

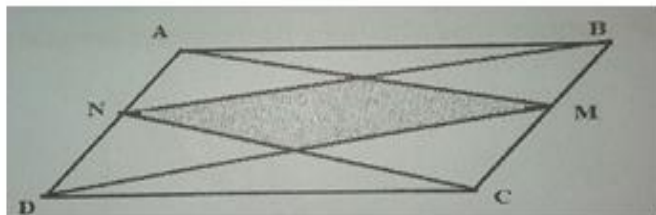
$$S_{MNPA} = S_{MAPB} = S_{MBPQ} = \frac{36}{3} = 12$$

$$S_{\Delta APB} = \frac{S_{MAPB}}{2}, S_{\Delta APB} = \frac{12}{2} = 6, S_{\Delta APB} = \frac{AB \cdot PD}{2}, 6 = \frac{AB \cdot PD}{2}, PD = \frac{6}{2} = 3, \frac{AB \cdot 3}{2} = 6, AB = 4$$

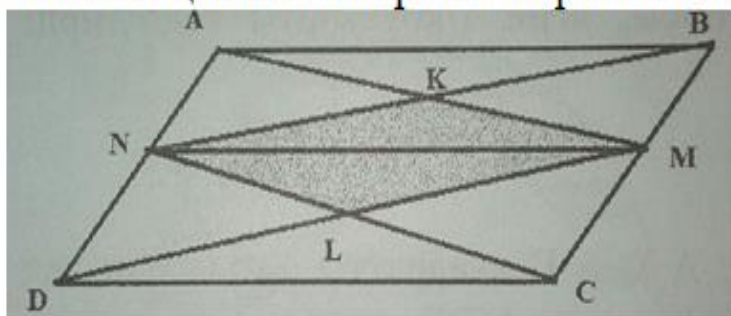
Жауабы: 4 см

4-мысал: М мен N –ABCD параллелограмына BC мен AD қабырғаларының ортасы болсын.Егер ABCD параллелограмының ауданы S-ке тең болса, онда AM,MD, BN және NC түзулерімен жасалған төртбұрыштың ауданын табыңыз.

Шешуі: ABCD параллелограмына NM кесіндісін қоссақ NABM және DNMC болып теңшамалы параллелограмға бөлінеді

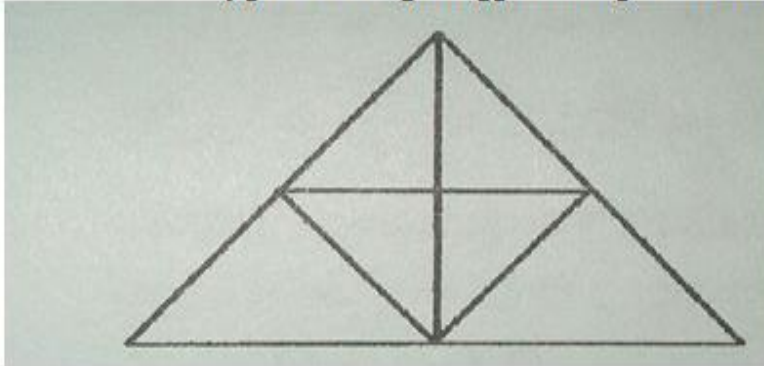

NABM параллелограмын диагональдары арқылы 4 тең шамалы үшбұрыштарға бөлінеді, сондықтан ABCD 8 тең шамалы ауданға бөлінеді.

$$S_{NKML} = \frac{2}{8} \cdot S_{ABCD} \quad S_{NKML} = \frac{S_{ABCD}}{4}$$

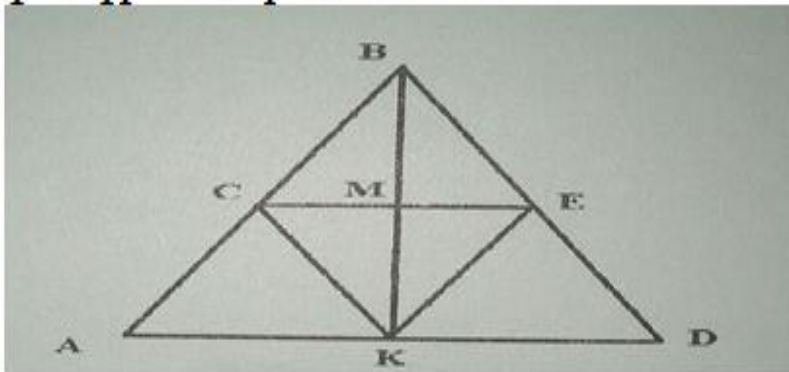
Жауабы: $\frac{S}{4}$

5-мысал: Суреттегі үшбұрыштар саны қанша

Шешуі: Үшбұрыштардың санын анықтау үшін белгілеу

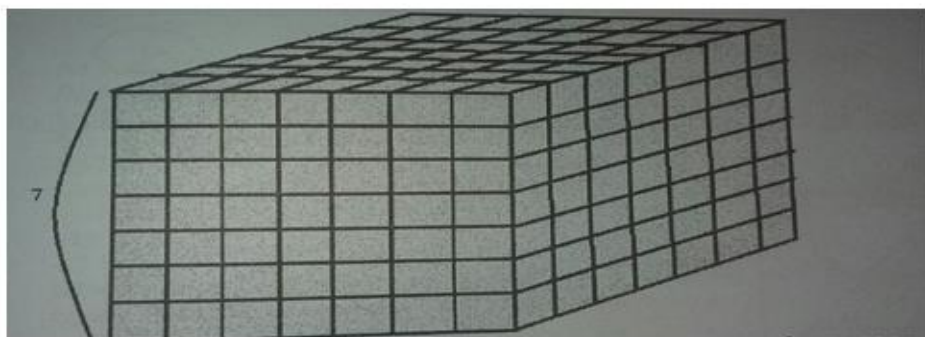
енгізейік: $ABD, ACK, CMK, CBM, BEM, MEK, KED, ABK, KBD, CBK, BEK$ -
үшбұрыштары.

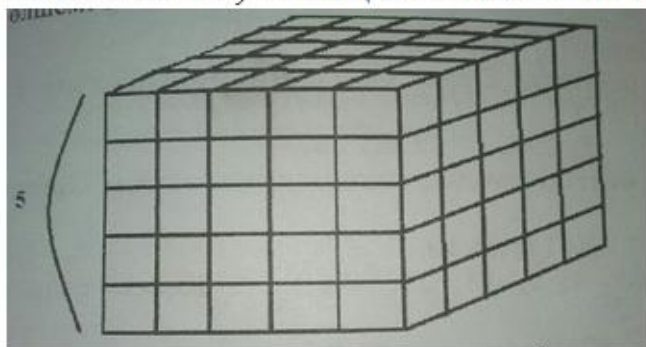
Жауабы: 11

6-мысал: Өлшемі 7 см –ге тең кубтың әрбір қырын ұзындығы 1 см-ге тең бөліктерге бөлінген. Текшенің барлық жағын бояған. Осы текшедегі боялмаған текшелердің санын табыңыз.

Шешуі: Есептің шарты бойынша сызбасын саламыз

Боялған бөлігін алып тастадық делік , сонда текшенің қалған бөлігі боялмаған , оның өлшемі 5 см болады.

Сонда боялмаған текшелер саны $5^3=125$

Жауабы: 125